

konferencia komédiája végleg kiábrándítja minden békés, ideális álmodozásából. Erősen kritikus cikkeit lapja megnyirbálja, de Thérèse nem enged. Otthagyja a karriert, baloldali lapokba ír ingyen. Marokkóba kerül, ahol alkalma nyílik megismerni a gyarmati érdekeltségek vad torzsalkodásait és a bennszülöttek embertelen kihasználását. Hazakerülésekor a kipattanó Stavisky-botrány lázába kerül. Sok ismerőse is akad a kompromittáltak között. Erre végleg szakít a régi világgal és teljesen az emberiség felszabadításának szolgálatába áll. Mindez azonban csak vékony váza annak az eseményrengetegnek, amelynek élményein a modern francia társadalom leghaladottabb rétege átment. Sőt, nem nehéz észrevenni, hogy a Thérèse által megtett út rokon azzal, amelyet a szerző tett meg a polgári pacifizmustól az igazán haladó írók nemzetközi szervezetébe (A. E. A. R.) való belépéséig.

Meg kell még említeni, hogy amikor Margueritte ideológiai szempontból óriási fejlődést tett meg, művészete nem halványodott semmit sem. Alakjai sikerült, életteljes figurák. Thérèse rokonszenves, hajlékony, intelligens. Barátnője, a kínai Kui, az új forradalmi Kinát képviseli. Dérobe, a fiatal tudós és Serdac, a hős pilóta tragikus sorsukkal az anarchizmus csődjét példázzák. Bigoche a társadalom alvilágának megtestesítője, de semmivel sem nagyobb szélhámos, mint a regény bankárszereplői. A jellemzés mellett a plasztikus, bonyolultan szép francia stílus is kiváló.

A Babel-ben társadalmi rendszerünk hanyatását rajzolta meg az író; ezekután foytatásképpen az új világ születését akarja megírni. De nem úgy, mint Wells, hogy elzárkózva szövegveti utópikus álmait, hanem — mint egy nyilatkozatában kijelentette — Oroszországba utazik. Az összeomlott Babel után türelmetlenül várjuk, mint írja meg az égnek meredő kohók és kémények új világának új emberét.

Bajomi Endre

* Victor Margueritte: Babel (Ed. Flammarion, Paris.)

A SZENT CSALAD. A *Pelikán* c. angol darab* minket azért érdekel, mert tanulságos szociális, sőt szociológiai háttere van. A pelikánmadár az önfeláldozó anyai szeretet jelképe s ilyen önfeláldozó anyja a darab hősnője, ki a dolgozó nő osztályharcát vívja nem a gazdasági vagy politikai, hanem a családi fronton, a jövő nemzedék érdekében. A család intézménye, mint tudjuk, erős vára a fennálló világnak. S ebbe a várba, (előkelő angol katonacsalád!) szerelmi házasság révén jut be a hősnő a háború alatt s szembekerül az após és anyós osztálygyűlöletével, míg a férjet még távoltartja a háború. Az első felvonásban finoman letompítva, de javában tombol a harc. Olyan előkelő környezetben vagyunk, amilyen a világon egyedül csak Londonban képzelhető el. Szinte árad a színpadról az előkelőség, mert a kis lelkek, mint itt is, a göggel párosítják vagy tévesztik össze. Már a válóper után vagyunk, melyben a nő hibájából mondta ki a válást a bíróság, de tárgyi bizonyíték nélkül, csupán a nő fél-beismerő vallomása alapján. És ezzel a tartásdíjról is lemond. Nála maradt kulcsával bejelentetlenül mégis bejön egy utolsó mérkőzésre, hogy gyermekét felajánlja a férjnek, az apjának, kivel mintha itt beszélne egy év óta először.

„Megszöktem, mert megfulladtam volna itt. Boldogtalan voltam, nem akartam, hogy gyermekem is boldogtalan legyen. Mikor megtudtam, hogy anya leszek, menekültem, mert ha itt maradok, a gyermekemet is megmérgezi a szívtelesség és a gyűlölködés.“

Ez a darab vezérmotívuma, melyben a legmodernebb orvosi tudományos felfogás jut kifejezésre: a leendő anya súlyos felelőssége a méhében fejlődő magzattal szemben; ennek egész életsorsa dőlhet el még születése előtt az anyát érő lelkiállapotok hatása alatt. Hogy a család és házasság intézménye körül bajok vannak, ezt már nem kell felfedezni: eléggé demonstrálja mindennap az élet és az irodalom. De eddig főleg a házasság szempontjából néztük a problémát. Így is jogosult a panasz. Ha már egykor társadalmunk felszabadította a munkát a céhbeli megkötöttség s utána a többi életszükséglet: táplálkozás, lakás, ruházkodás, időtöltés kielégítését is a középkori merev formák nyüge alól, hiábavaló erőlködés, hogy épp a szexuális élet legális intézményeit tartsa meg feudális merev formáikban. Nem az ember van az intézményekért, hanem megfordítva. Itt azonban a házasságról kevés szó esik. Az anyai hivatás és a gyermek, a jövő nemzedék érdeke van előtérbe állítva. Egy anyát látunk, ki lemond az egyiptomi húsos fazékról, melyet a gazdag előkelő családban talált. Sőt ráadásul női jó hírét is önként feláldozza, csak hogy szabaduljon a szolgaság házából. Mert ebben a rendben a család a férfiuralom és női szolgaság intézménye. Kimegy inkább a kereső munkás sivatagéletébe, mert minden fénynél és kényelemnél drágább neki a szabadság, a maga lelki egyensúlya, és mélyen átértzett anyai hivatása. A néző már előre érzi, hogy a külső látszat ellenére a harcban ő maradt felül. Rokonszenyünk az övé, nem az előkelő ellenfelé s feszült érdeklődéssel várjuk végső diadalát.

Gyermekét, („egyetlen kincsét“ most már), azért ajánlja mégis fel a férjnek, mert ha már a legjobb auspiciumok között világra hozta, nevelésére hátha előnyösebbek lennének a család gazdag segédforrásai és „mert én tudom, hogy a tiéd“. Persze a válóperi vallomása után nem hisznek neki: a két öreg góggal, a férj sajnálkozással utasítja vissza. Ezzel még a törvénytelen gyermek bélyege is rá lesz sütve a gyermekre. Forrása további bonyodalmaknak.

A II. felvonás 17 év múlva a dolgozó nő környezetébe vezet. Volt-családja szeme előtt a hősnő eltűnt. Franciaországba költözik s kereső munkájával iparkodik embert nevelni a fiából; kinek azt mesélte, hogy apja meghalt, mikor ő még kicsi volt. Angliában töltött pár nyári vakáció után azonban a fiú katona szeretne lenni és angol katonaiskolába jutni. Oda azonban nem kerülhet be rendezetlen származású fiú, ki az írásai szerint törvénytelen, amiről a fiúnak magának sejtelve sincs. Itt jön az új bonyodalom.

Közben ugyanis az apa tábornok lett, újra nősült, „illedelemből“ rangjához méltóan, de el is vált újra, anélkül, hogy utódot kapott volna. A gyűlölködő anyós meghalt; az após pedig félév óta szélütött lábbadozó beteg, olyan különös defektussal, hogy a közelmúlt minden emléke kiesett az agyából, ezért jelen tájékozódása is hibás; annál élénkebben emlékszik fiatal korára, mikor Indiában szolgált s az ő fia volt iskolás. Egészen a régi múltjában él. Ilyen esetek csakugyan előfordulnak az orvosi annálekben s a szerzők ügyesen használják fel e ritka orvosi észleletet. A család barátja és ügyvédje ugyanis óvatos közvetítésre vállalkozik a kényes helyzetben, mert már megérti és respektálja a hősnő büszkeségét és szeretne mindkét félen segíteni, de vigyázva, hogy el ne rontsa a dolgot. A tábornok kieszközölheti a fiú felvételét a szépséghibával is; tehát az ügyvéd nevek említése nélkül protegálja nála a fiút, kit a tábornok természetesen látni óhajtott előbb, hogy meggyőződjék, érdemes-e a pártolásra. Az ügyvédnek viszont egyéb kívánsága se volt.

S itt következik egy újabb sikerült jelenet. Beszélve fiával, a tábor-

nok nem ismer rá, csak az öreg komornyik szája marad tátva, úgy bámul a bevezetett jövevényre, még a szobából kimenni is elfelejt. Majd tolószéken behozzák a nagyapát, aki azonnal felismeri, azaz saját iskolásfiának nézi a fiut. Hisz ez természetesen nem a mai tábornokhoz hasonlít még, hanem a hasonlóság azokat lepi meg, kik az apát is kiskora óta ismerték. Csak így döbben rá lassan az apa is, a valóság sejtésére. Igen hatásos szövése ez a bonyodalomnak. Az ügyvéd most mindent elmond a barátjának, amit megtudott az anyáról s másnap már mind utaznak Párisba, beszélni az anyával.

„Remek kölyök..“ — ismeri be az apa, ki már kezdett belenyugodni, hogy utód nélkül marad s eladja a birtokot, mert vele kihal ősi családja. Az uralkodó osztály férfiának ez is súlyos gondja, mert egyhangúnak találná az életét, ha nem fűszerezné ilyen mûgondokkal, melyek a dolgozó álmát nem zavarják. „Remek kölyök.. Nagyszerűen nevelted.. Ha meggondolom, mit mulasztottam.. annyi év alatt! A gyermekkorát, ahogy nőtt..“ Itt van kimondva az anya teljes diadala, mely még egy hatásos zárójelenetben nyer megpecsételést. Ilyen remek fiut éppen gazdagsága és előkelősége miatt nem tudott volna nevelni a család. Aminthogy sohase is tudott. A gazdagsággal együttjár a hizelgő környezet, mely óhatatlanul elront kicsit, nagyot. Utját állja a hizelgés annak, hogy a gazdag olyannak lássa az életet és benne önmagát, gyermekét, amilyen valóban. Ha egy szót se szól is, már az a tiszteletteljes magatartás, mely a gazdaságinak kijár, hamis képet szuggerál a gazdagnak a valóságról és e szuggesztiónak még az erős férfi is jó médium, hát még a gyöngé nő és gyermek! Ezenkívül a gazdagság puhító kényelmei, a sok semmittevés stb. rontó hatással vannak kicsire, nagyra. A család intézménye különben sem a gyermekért van első sorban. Az uralkodó osztály intézménye az és volt is ebben a rendben mindig, a magántulajdon átörökítésére s ezzel az osztályuralom fenntartására. (A magvaszakadás is ezért olyan súlyos gond.) A dolgozókra csak ráoktrojálta ezt az intézményt is az uralkodó osztály, hogy — legyen minden gyermeknek apja, kire a gondját ráhárítani lehessen. „A család nem az az édes otthon, puha, meleg fészek a fiókák számára, amilyennek a polgárság költői festeni szeretik.“ (*Engels.*) Sokkal inkább gazdasági jellegű, mint fajfenntartó intézmény. A magántulajdonban levő bőséges anyagi javak pedig a gyermeknek csak anyagi léte biztosítására jók. A gyermekhalandóság csökkenését a gazdagabb rétegekben a statisztika igazolja. Az utódok jobb minőségének azonban inkább akadályai. Jobb nemzedék produkálására általában nem való a család mai intézménye, mert gazdasági tekintetek zavarják már a párválasztást miért is ritkán kerülnek össze az eugenika szempontjából legmegfelelőbb párok. De gazdasági kapcsok tartják össze a családot, még mikor a szülők nem összeillők, sőt egymást gyűlölő ellenfelekké lettek is. Gazdasági tekintetek irányítják a család életét s a gyermekek nevelését is.

Tisztán fajfenntartó intézmény volt a család az osztálytársadalom előtt, amikor a nemzetség közösségében olvadt egybe több házaspár, a gyermek gondja pedig nem a szülőké, hanem a nemzetségé volt, mint a föld, nyáj és értékesebb tulajdon; a magán örökösödés pedig ismeretlen volt. S megint fajfenntartó intézmény lesz a család, ha gazdasági elemeitől megtisztul és egyedüli funkciója lesz a fajfenntartás; a gyermek gondját és nevelése terheit pedig a kollektív közösség vállalja magára. Tudva, vagy nem tudva, ennek a fejlődésnek egyengeti az útját ez a színdarab is, mely olyan mint valami laboratóriumi kísérlet biológiai problémák megoldására. Eredménye lesújtó kritika a mai család intézményére.

Arra tanít, hogy nem az intézmény szent, hanem az anyai hivatás és a jövő nemzedék érdeke.

Doktor Sándor

* A Pelikán. Irták Tennyson Iesse és H. M. Harwood. Játsszák a budapesti Nemzeti Színházban.

AZ „EMBER ÉS TAJ” (Erdélyi Szépmíves Céh, 1934.) újabb nemzedékbeli erdélyi költő második verskötetének a címe. Az ember: *I. Szemlér Ferenc*, a táj: a Barcaság s az ember és táj közt: vidéki mélabú, álom, szerelem, kor-panasz és sí-partik; a tájról kilátás a Cenkre s távolabb Európára, emberekre, életre és halálra... A költő ott áll a szemhatár közepén s a háborúba omló Európa látomásairól beszél s a világról, mely „bilincset rázza és hörög”, a „vérivó idő”-ről panaszkodik elszoruló szívvel, fulladozva, őszintén és artistikusan, s mégis érzed: az egész oly’ távoli és átszűrt, annyira irodalmon keresztülpárolt, csupa jelképpel és látomással szőtt valóság, hogy maga a valóság és tényleges összefüggései elhomályosulnak és kérdéssé válnak. Irodalmilag minden a helyén van, csak éppen nem elemi erejű és félreérthetetlen az egész: érezheted, hogy a költő nem átéli, hanem csak szemléli a dolgokat, nem élményét írja ki, hanem elgondolásait. Európa- és nyomor-verseiből ez az átéltség hiányzik. Kor-általánosságok ezek, tagadhatatlan szociális érzülettel, ám történelmi időnk olyan értelmezéseivel, amelyek se világszemléleti tisztaságot se világító állásfoglalást nem jelentenek. Átéltség frissességével azok a versei hatnak, melyek életének személyes élményekkel kitöltött körében mozognak. S e versekből egy öntudatos és fegyelmezett költő beszél, beidegzett művészi kultúrával és magas törekvésekkel. Nem vidékies és nem „transzilván”, holott világa a Barcaság, a havasok, a Cenk s a „Brassói délután”-ok álmatag csöndje, de minden táji regényesség, minden regionális fitogtatás nélkül, sallangtalan, tiszta vizóan. Ezekben önmagát adja. Nem garabonciás és nem zsellérfi, s ezeket nem is játssza. Nem szociális küzdő, de nem is antiszociális. Költő-polgár, sok együttérzéssel, pacifizmussal és jóindulattal. Puritán. Formája bravurok és bravuroskodások nélküli; biztos párosrímei széles ütemű, lendületes sorokat zárnak le, melyeket valami halk klasszikus fegyelem mér ki. Ebben a formában, helyesebben ennek a formának a szellemében van valami babitsi. Nem egyszerű Babits-hatásról van itt szó, inkább affinitásról. Szemlér lírája erősen intellektuális, sőt spekulatív hajlamú (1. *Folyton újul, Havasi április, Cassandra*), néha a hevületében is gondolkodik, néha a forrósága is kimért. Tépelődéseit, kérdéseit nem annyira élménye, mint inkább költői spekulációja sugallja. S míg az élmény mindig frissé teszi a verset, a spekuláció néha eltanult, régies; az okoskodás a valóság mellé talál. A költő megingott helyzetéért pl. a sportot okolja, melyben a kor „anyagiassága” tör a „szellem embere” ellen: „Tenniszezők és labdarúgók! — zavaros korunk hősei! ... a költő — elhallgat már. Az izom és a vas — tapadó léptei között — ki figyel már fel szavára? ...” (... *silent musae.*)

A kor-jelenségek megragadják ugyan figyelmét, de tudatában elferdülnek, elvesztik konkrét értelmüket. Valami rozsdásan csikorgó társadalmi-metafizika őrlí őket változtathatatlanokká: „... a világ — bilincset rázza és hörög, — ha hallgatod e szörnyű zajt, — megérted: szörnyű, mert örök.” (*Cassandra.*)

Ilyen felfogás mellett érthető, hogy társadalmi magatartása igen tétova. Ő, költő énekelj! c. versében küzdelemre szólítja a köl-